

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ СОЛИҚ ҚЎМИТАСИ
МАЛАКА ОШИРИШ МАРКАЗИ

“Иқтисодиётни жадал ривожлантиришда
солиқ маъмуриятчилигини янада
такомиллаштириш масалалари”
мавзусидаги
республика илмий - амалий конференцияси

МАТЕРИАЛЛАРИ ТЎПЛАМИ

25 сентябрь 2020 йил

Тошкент – 2020

Иқтисодиётни жадал ривожлантиришда солиқ маъмуриятчилигини янада такомиллаштириш масалалари. Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами.

Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси Малака ошириш маркази, Тошкент, 2020 йил, 368 бет.

Масъул муҳаррир:

и.ф.н., З.Т.Эргашев

Таҳрир ҳайъати:

и.ф.ф.д. (Phd) А.А.Ғиёсов
ю.ф.н., Ф.В.Вахобов
и.ф.д., проф, З.Н.Қурбанов
и.ф.н., А.А.Валиев
кат.ўқ.С.Р.Боймуротов
и.ф.н., К.Г.Джураева

Ушбу республика илмий-амалий конференцияси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 7 февралдаги 56-Ф-сонли Фармойиши билан тасдиқланган 2020 йилда республика миқёсида ўтказиладиган илмий ва илмий-техник тадбирлар режасига мувофиқ ўтказилди.

Мазкур тўпланда солиқ-бюджет, бухгалтерия ҳисоби соҳаси мутахассислари, олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари, олимлари, илмий изланувчилари ва магистрантларининг иқтисодиётни жадал ривожлантиришда солиқ маъмуриятчилигини янада такомиллаштириш, солиққа тортиш масаласида амалиётда синалган принцип ва ёндашувларни ишлаб чиқиш, солиқларни бошқаришнинг замонавий шакл ва методларини жорий этиш бўйича илмий таклиф ва амалий тавсияларни ишлаб чиқишга ва бу борада илғор хориж тажрибаларини ўрганишга ва улардан фойдаланишга қаратилган илмий-тадқиқот натижалари маъруза тезислари сифатида ўз ифодасини топган.

Ушбу конференция материалларидан солиқ-бюджет, бухгалтерия ҳисоби йўналишидаги мутахассис ходимлар, олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари, докторант ва мустақил изланувчилар, магистрант ва кенг китобхонлар фойдаланиши мумкин.

Таҳрир ҳайъатининг фикри муаллиф фикридан ўзгача бўлиши мумкин. Тезислар мазмуни ва келтирилган фактларнинг ҳақиқийлиги учун муаллиф жавобгар ҳисобланади. Топширилган тезислар муаллифга қайтарилмайди ва тақриз қилинмайди.

© Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси Малака ошириш маркази, 2020 й.

СОЛИҚ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА СОЛИҚЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

Ҳозирги шароитда мамлакат иқтисодиётини модернизациялаш, солиқ тизимидаги иқтисодий ислоҳотларни янада такомиллаштириш ва уни амалга ошириш, солиқларнинг тартибга солиш функциясини кучайтириш, кичик бизнес субъектларини ривожлантириш ва унинг иқтисодиётда тутган ўрнини янада мустаҳкамлаш ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим масалаларига айланиб бормоқда.

Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида солиқларни тартибга солишнинг ўрни ортди, катта ўзгаришларга олиб келди ва мураккаблашди. Замонавий солиқ билимларида солиқларни тартибга солиш яқка ҳолда тадқиқ этилмайди, балки солиқ сиёсатининг бир қатор методлари ва инструментлари орқали ёритилади. Айнан, мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришда солиқларни тартибга солиш ўрни муҳимдир.

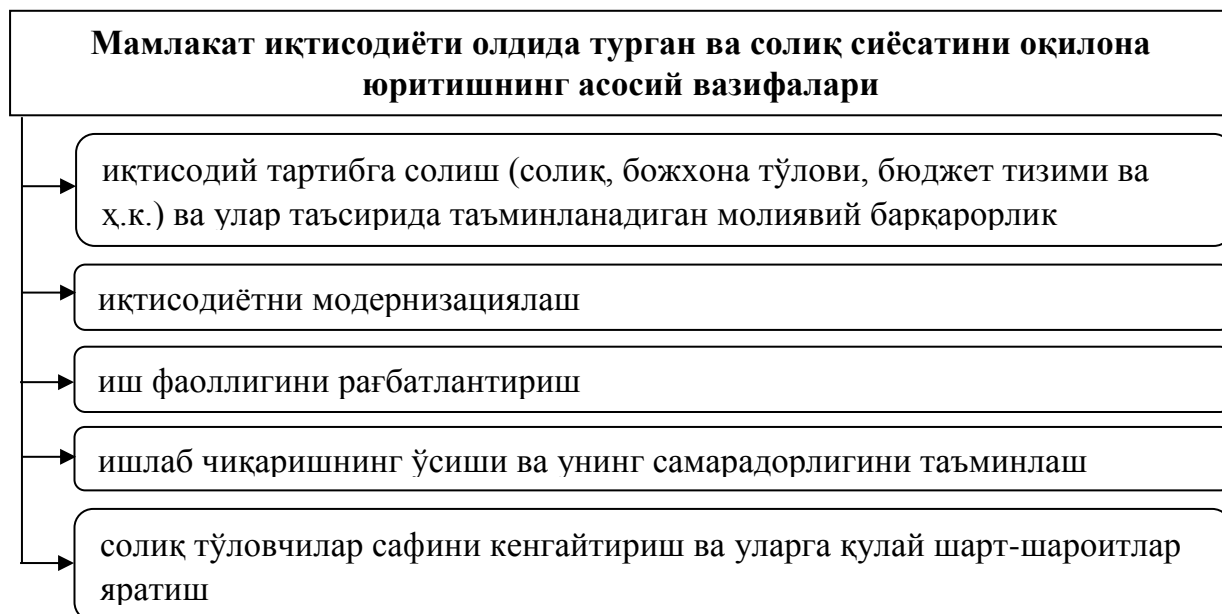
Бугунги кунда солиқларни тартибга солиш моҳияти борасида аниқ фикрлар учрамайди. Кўпчилик олимлар солиқларни тартибга солишни жуда қатъийлик билан айнан норматив-меъёрий ҳужжатларни тартибга солиш билан боғлайдилар.

Бир қатор олимларнинг илмий ишларида солиқларни тартибга солиш одатда “солиқ сиёсати”, “солиқ маъмуриятчилиги”, “солиқ механизми”, “солиқларни режалаштириш”, “солиқ назорати” каби муносабатлар билан чамчарчарс боғланган эканлиги асосланади. Солиқ тизимини такомиллаштириш борасида илмий фаолиятини олиб борган мамлакатимиз ва чет эл иқтисодчи олимлари юқоридаги тушунчалар чуқур ўрганган ҳолда солиқларни тартибга солиш борасида ҳам фикр юритганликларини эътироф этиш лозим. Жумладан, улар илмий ишларида бевосита солиқларни тартибга солиш масалаларини ҳам кўриб ўтганлар.

Жумладан, Н.Ашурова солиқ сиёсати иқтисодий, молиявий ва ҳуқуқий муносабатларни ўзида мужассам этиб, солиқ тизими орқали давлат ва ижтимоий гуруҳларнинг эҳтиёжларини таъминлаш учун молиявий ресурсларни қайта тақсимланишини эътироф этиб, самарали солиқ сиёсатини тартибга солиш воситалари сифатида солиқ ставкаси, солиқ имтиёзлари, солиқ жарималари, солиқ базасини шакллантириш тартибини санаб ўтадилар³¹. Солиқ механизмини танлашда, энг аввало, мамлакат иқтисодиёти

³¹ Ашурова, Н.Б. Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсати ва солиқ соҳасидаги ижтимоий ҳамкорликни амалга ошириш йўналишлари. //Иқтисод ва молия. №11. 2012. - 75-б.

олдида турган ва солиқ сиёсатини оқилона юритиш билан ҳал қилинадиган асосий вазифаларга таянмоқ керак бўлади. Бундай вазифаларни ҳал қилиш иқтисодиёт ривожини таъминлашга хизмат қилади (1-чизма).

1-чизма. Мамлакат иқтисодиёти олдида турган ва солиқ сиёсатини оқилона юритишнинг асосий вазифалари

Солиқ механизмини ташкил этиш пойдевори – мамлакат солиқларни тартибга солиш функциясини амалга оширишга мутасадди субъектларни, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар йиғиндисини, солиқ муносабатларининг субъектлар таркибини ва бу механизмни амалга оширишнинг аниқ қонун-қоидаларини белгилайдиган солиққа оид қонун ҳужжатлари сифатида эътироф этилади³².

Т.Ф. Юткина ўзининг илмий ишида солиқларни тартибга солишни модернизациялаш ва такомиллаштириш нуқтаи-назаридан қараб, инвестицион жараёнларга иқтисодий таъсир кўрсатиш, тармоқларда технологияларни янгилаш, бюджетни баланслаштириш, ички солиқ муносабатларини бошқариш сифатида таъкидлайди³³.

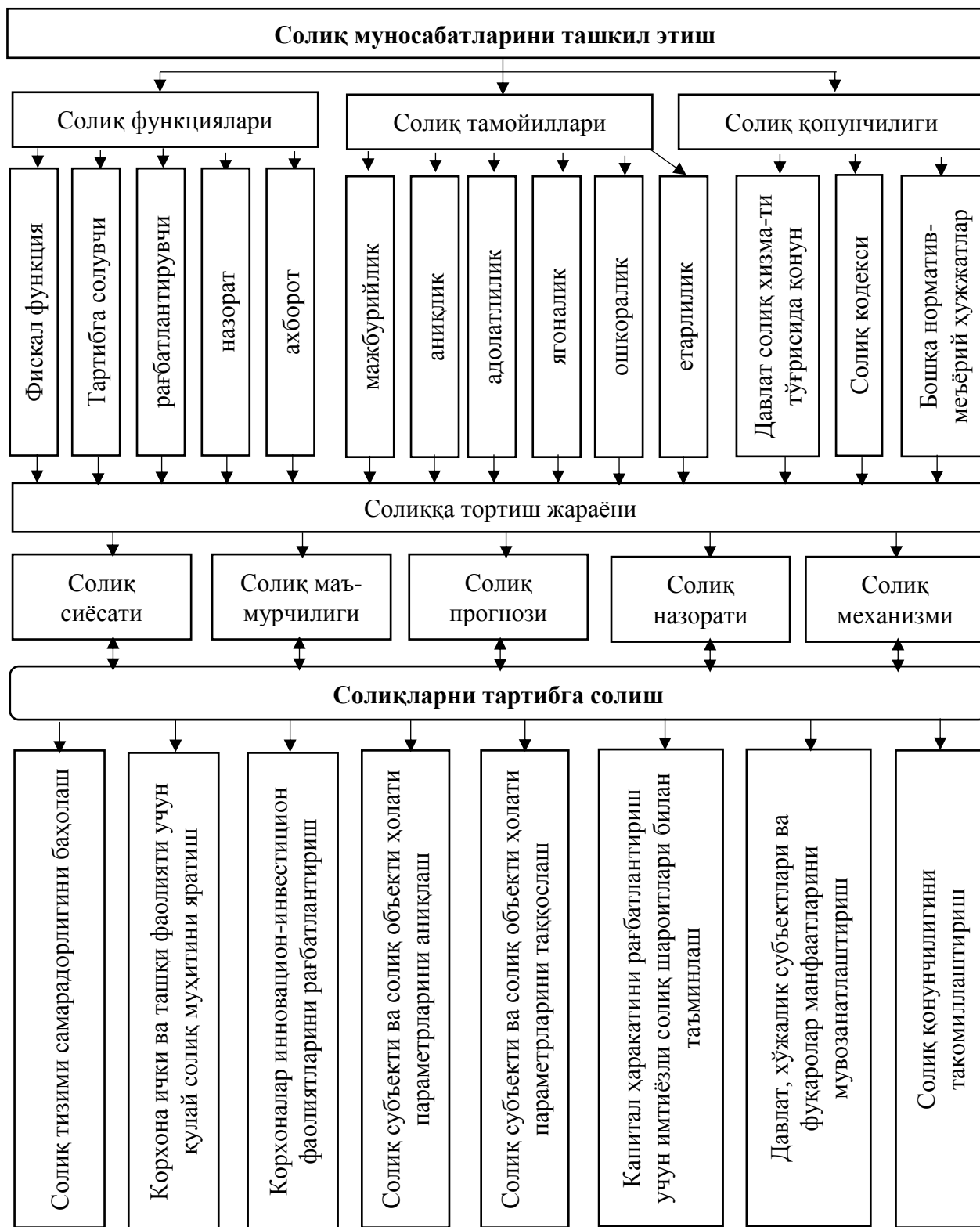
Кенг маънода солиқларни тартибга солиш миллий иқтисодиётга солиқ потенциалдан самарали фойдаланиш мақсадида солиқларнинг фискал, тартибга солувчи, рағбатлантирувчи ва назорат функциялари орқали солиқ муносабатларини оптималлаштириш мақсадида солиқ механизми воситасида иқтисодиёт ва жамиятни ривожлантиришнинг асосий ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичларида давлатнинг таъсирини бошқариш жараёнини ўз ичига олади. Бу вазиятда солиқларни киритиш, ўзгартириш, ажратиш ва тўлаш

³² Майбуров, И.А. Налоги и налогообложение. Учебник. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015.–с.487

³³ Юткина Т.Ф. Налоги и налогообложение. Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2000. – с. 384-393

жараёни, солиқ назоратини амалга ошириш регламенти, солиқ мунозаралари ва бошқалар фикр бормокда.

Тор маънода солиқларни тартибга солиш алоҳида ҳудуд, иқтисодиётнинг бир тармоғи, миллий иқтисодиёт кесимида ҳаракатларни аниқ объектларда бошқариш назарда тутилади.

2-чизма. Солиқ муносабатларини ташкил этишда солиқларни тартибга солишнинг ўрни

И.А.Эргашев солиқларни тартибга солиш асосий мезони сифатида солиқ маъмурчилигини такомиллаштиришни таъкидлаб³⁴, солиқ маъмуриятчилигининг бош мақсади солиқ муносабатлари иштирокчиларининг фаолиятини солиқ кодекси нормалари асосида тартибга солиш орқали давлатнинг солиқ сиёсатини аниқ ва бир хилда жорий қилишга қаратиш, солиқ муносабатларини вужудга келишида тарафларнинг розилиги мажбурий ва зарур бўлган элемент эмаслигини ҳисобга олган ҳолда, солиқ маъмуриятчилигининг тўғри ташкил қилиниши давлат ва жамият ўртасидаги манфаатлар мувозанатини таъминлашда аҳамиятли деб ҳисоблайди.

Солиқларни тартибга солишнинг мақсади иқтисодиёт ривожининг барча даражаларида барқарор иқтисодий ўсиш ва ижтимоий ривожлантириш шароитларини яратиш мақсадида комплекс чоралар, механизмлар, воситалар ва ҳаракатларни шакллантириш ҳисобланади.

А.А.Малецкий ўз мақоласида солиқларни тартибга солиш мақсадининг икки томонлама эканлигини таъкидлайди³⁵. Биринчи томондан, мамлакатни ривожлантириш стратегик мақсадларини амалга ошириш бўйича самарали ҳаракатлар қилиш, иккинчи томондан, хўжалик субъектлари хусусий ва жамият манфаатларини оптимал балансини таъминлаш, солиқларни тартибга солишнинг мақсадлари сифатида эътироф этилади.

Бунга эришиш учун солиқларни тартибга солишнинг қуйидаги вазифалари бажарилиши лозим:

- мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланиши бош омили сифатида хусусий тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай шароитларни яратиш мақсадида солиққа тортиш тизимини оптималлаштириш;

- солиқ юқини пасайтириш орқали кичик бизнес субъектлари ривожланиши учун қулай солиқ иқлимини вужудга келтириш;

- инвестицияларни жалб этилишини ошириш йўли билан ҳудудларда инвестицион жараёнларни фаоллаштиришга мўлжалланган истиқболли усулларни жорий этиш;

- хўжалик субъектларини инновацион ривожлантиришни рағбатлантирувчи солиқ методларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш;

- солиқ базасини кенгайтириш ва солиққа тортиш механизми, таркибини такомиллаштириш ҳисобидан ҳудудий ривожлантириш вазифаларини ҳал қилиш мақсадида маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органларига барқарор ва узоқ муддатли молиявий база яратиш.

³⁴ Эргашев И.А. Солиқ маъмуриятчилиги ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш. Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. авт. Т.: 2019.

³⁵ Малецкий А.А. Роль и механизм налогового регулирования в современной экономике. Международный бухгалтерский учет, (33) 2013.

Глобаллашган дунёда солиқ тизимини соддалаштириш тенденцияси кузатилмоқда. Солиқ тизими қанчалик кучли бўлса, иқтисодий натижаларни аниқлаш осонроқ бўлади, корхоналар раҳбарлари ҳисобот ҳужжатларини тузишда ташвишланмайди ва улар томонидан солиқларни эмас, балки ишлаб чиқариш харажатларини камайтириш ҳақида ўйлашга кўпроқ вақт қолади. Бу ҳолда солиқ органлари солиқлар тўлашнинг тўғрилигини яқиндан кузатишлари мумкин бўлади.

*Ш.Х.Дусияров-
ДСҚ ҳузуридаги Малака ошириш
маркази мустақил изланувчиси*

ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ СОЛИҚЛАР ВОСИТАСИДА РАЎБАТЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Бугун инновацион технологиялар маиший ҳаётдан тортиб йирик ишлаб чиқаришга қадар кириб келмоқда. Янги технологиялар инсонларнинг ҳаётини фаровон ва қулай қилишга хизмат қилмоқда. Содда қилиб айтганда, янги ғоялар кам меҳнат қилиб, кўпроқ даромад қилиш, кам ҳаракат билан кўпроқ самарага эришишни талаб қилади.

Мамлакатимизда инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологиялар асосида иқтисодиётнинг барча тармоқлари ва ижтимоий соҳани жадал инновацион ривожлантиришни таъминлаш бўйича кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилмоқда.

Бу борада мамлакатимиз Президенти Ш.Мирзиёев фикр билдирар экан, «бугун биз давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтмоқдамиз. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки замон шиддат билан ривожланиб бораётган ҳозирги даврда ким ютади? Янги фикр, янги ғояга, инновацияга таянган давлат ютади»³⁶, - дея таъкидлаганлари бежиз эмас.

Шу ўринда мамлакатимиз Президентининг таъбири билан айтганда, Ўзбекистонни ривожланган мамлакатга айлантиришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунга фақат жадал ислоҳотлар, илм-маърифат ва инновация билан эриша оламиз.³⁷

Ўзбекистонда инновацион жараёнларни ривожлантиришга бўлган эҳтиёжнинг кучайиши, мамлакатнинг жаҳон хўжалигига интеграциялашуви, модернизация ва диверсификациялашув жараёнлари ҳамда иқтисодий тараққиётнинг жадаллашишида республикада “...инновацион жараёнларни рағбатлантириш, тармоқ ва ҳудудлар даражасида инновацион фаоллик ва

³⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Интернет манба «prezident.uz». 2017 йил 22 декабрь

³⁷ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Интернет манба «prezident.uz». 2020 йил 24 январь

МУНДАРИЖА

М.М.Мирзаев. Кириш сўзи.....	3
1-ШУЪБА	
ХУФИЁНА СЕКТОРНИ ҚИСҚАРТИРИШДА СОЛИҚ ЮКИНИ КАМАЙТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ	
Ж.Ж.Урмонов. Хуфёна иқтисодиётни камайтириш орқали аҳоли бандлигини таъминлаш ва тадбиркорликка қулай солиқ муҳитини шакллантиришнинг долзарб масалалари.....	4
А.Я.Абдуллаев. Солиқ сиёсати тизимида солиқ юкининг ўрни ва аҳамияти.....	9
А.А.Ғиёсов. Цифровизация экономики как фактор стимулирования экономического роста и сокращения уровня теневой экономики.....	12
Р.Р.Хусаинов, С.А.Ибрагимова. Коронавирус пандемияси даврида ўзбекистонда солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш ва солиқ юкининг камайрилиши.....	17
Н.Б.Ашурова. Ўзбекистонда коронавирус пандемияси шароитида тадбиркорлик фаолиятни солиқлар воситасида қўллаб-қувватлаш йўналишлари.....	20
М.М.Камилов, М.М.Мирсобитов. Ташқи савдо операцияларида солиқ маъмуриятчилигининг ўзига хос хусусиятлари.....	26
А.А.Валиев. Хуфиёна иқтисодиётнинг олдини олиш йўллари.....	32
У.Т.Хайитматов. Цифровизация деятельности налоговых органов - важный аспект сокращения теневое сектора.....	37
А.А.Бозоров. Хуфёна иқтисодиёт ва уни бартараф этишда давлат солиқ хизмати органларининг роли.....	41
М.С.Абдуллаева, Ж.И.Маликов. Солиқ сиёсати самарадорлигининг назарий кўринишлари.....	44
К.И.Сирожиддинов. Мамлакатимизда хуфиёна иқтисодиётга қарши курашнинг айрим жиҳатлари.....	48
А.А.Шадманкулов. Яширин иқтисодиётни қисқартириш борасида боғжона ва солиқ органлари ҳамкорлигининг айрим масалалари.....	53
Н.Э.Эрназаров. Хуфиёна иқтисодиётни қисқартиришда солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштиришнинг аҳамияти.....	56
К.М.Сайидов. Жисмоний шахслар даромадларини солиққа тортиш механизмини такомиллаштириш масалалари.....	59
А.Х.Раджабов. Хуфиёна секторни қисқартиришда электрон хизматлар кўрсатилишини тартибда солиш ва солиқ солиш тизимини такомиллаштириш.....	64
Р.Т.Бердияров. Тадбиркорлик субъектларининг солиққа доир низоларини судгача ҳал қилиш асосида солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш.....	68

З.О.Ахроров. Солиқ муносабатларини ташкил этишда солиқларни тартибга солишнинг ўрни ва аҳамияти.....	73
Ш.Х.Дусияров. Инновацион иқтисодиётни солиқлар воситасида рағбатлантириш масалалари.....	77
Т.Н.Пардаев. Хуфёна иқтисодиётни камайтиришда божхона органларининг тутган ўрни.....	81
Б.Мырзаев, Б.Қазақбаев. Хорижий инвестицияларни жалб қилишга солиқ ислохотларининг таъсири.....	85
У.Қ.Чоршанбаев. Солиқлар воситасида инновацион иқтисодиётни рағбатлантиришнинг хориж тажрибаси.....	88
Ф.З.Тошев. Яширин иқтисодиётни олдини олишда солиқ юкининг таъсири.....	91
Ш.Х.Вафоев. Хуфиёна иқтисодиётга қарши курашиш тамойиллари..	95
Ф.И.Жулиев. Хуфиёна секторни қисқартиришда солиқ юкини камайтиришнинг аҳамияти.....	98
Б.Қ.Соаткулов. Хуфиёна иқтисодиётни камайтиришда солиқ юклари тақсимотининг аҳамияти.....	101
Ш.Н.Тайиров. Хуфиёна иқтисодиётни қисқартириш усуллари ва солиқ базасини кенгайтириш тамойиллари.....	104
Ф.З.Тошев. Солиқ юки даражасини белгилаш асослари.....	107
2-ШУЪБА	
РЕСУРС СОЛИҚЛАРИ МАЪМУРЧИЛИГИНИ ХАЛҚАРО ТАЖРИБА АСОСИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	
Н.Б.Файзуллаев. Пандемия ва глобал инқироз шароитида ресурс солиқлари маъмурчилигини такомиллаштириш.....	111
М.И.Кутбитдинова, М.Тожиева. Ресурс солиқларидан берилган имтиёзлар.....	113
А.М.Умаралиев,С.Илхомбердиев. Қишлоқ хўжалиги корхоналарини ривожлантиришда солиқ сиёсатининг тутган ўрни.....	115
С.Р.Боймуротов. Мол-мулк солиғи самарадорлигини оширишда солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш масалалари.....	119
А.Қ.Абдушукуров. Солиқ солиш мақсадида кўчмас мулкларни бозор қийматини белгилашнинг зарурий аҳамияти ва ўзига хос хусусияти.....	122
М.О.Марданов. Қишлоқ хўжалик товар ишлаб чиқарувчиларни солиққа тортиш механизмларини такомиллаштириш йўллари.....	127
Б.Қ.Туранбоев. Ўзбекистонда солиққа тортишнинг экологик йўналтирилганлигини кучайтиришнинг аҳамияти.....	132
У.Х.Нормурзаев. Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодиёт тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш ҳамда тадбиркорлик субъектларини қўллаб-қувватлаш борасида солиқ сиёсати.....	136
О.Ж.Матчанов, М.О.Матчанова, Т.О.Матжонов. Солиқ солиш объектларини ҳисобга олишда географик ахборот тизимлари (ГАТ) ва	140